

Onderzoek naar de seksuele opvoeding van jonge kinderen (samenvatting)

Het onderzoek is uitgevoerd door mw. dr. Channah Zwiép (Kind&Zo/Universiteit van Amsterdam), onder supervisie van Prof.dr. J.M.A. Hermanns (HS consult/ Hogeschool Utrecht/ Universiteit van Amsterdam) en in samenwerking met mw. drs. A. Onderwater (assistent-onderzoeker). Het onderzoek is gesubsidieerd door het Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek Seksualiteit.

auteur: Channah Zwiép

Opvoeders zien veel en gevarieerd seksueel getint gedrag bij jonge kinderen. Ook krijgen zij regelmatig vragen van kinderen over seksualiteit. Dat brengt hen soms in verlegenheid. De opvoeders vinden het belangrijk om kinderen hierbij te begeleiden. Tegelijkertijd is seksualiteit een lastig onderwerp voor deze opvoeders, die op andere terreinen van de opvoeding heel vanzelfsprekend te werk gaan. De honderd ouders en beroepskrachten die ik voor dit onderzoek benaderd heb vragen zich af welk gedrag en vragen zij op welke leeftijd kunnen verwachten en hoe zij daarop kunnen reageren. Daarnaast staat voor hen de vraag centraal wat de omgeving hiervan vindt. Voor beroepsopvoeders in de kinderopvang is deze laatste vraag een serieus werkprobleem.

1. Inleiding

Kinderen maken vanaf hun geboorte een seksuele ontwikkeling door. De seksuele opvoeding is hiermee onlosmakelijk verbonden. In het onderzoek naar 'De seksuele opvoeding van jonge kinderen' brengen we in kaart hoe opvoeders de seksuele opvoeding invullen en welke behoefte aan ondersteuning hierbij is. Het doel van dit onderzoek is op basis van de resultaten opvoeders in de toekomst te kunnen ondersteunen bij de seksuele opvoeding.

Het onderzoek is inventariserend en kwalitatief van aard. De gegevens zijn verzameld door interviews onder 101 opvoeders (moeders en pedagogisch medewerkers ofwel: *leidsters* in de kinderopvang). Dit is een selecte en niet-representatieve groep opvoeders. De moeders zijn te omschrijven als 'witte', hoger opgeleide vrouwen met een Nederlandse achtergrond en een gemiddelde leeftijd van 37 jaar. Zij voeden gemiddeld twee kinderen samen met de vader op. De gemiddelde leeftijd van de leidsters is 30 jaar. De meeste leidsters zijn in Nederland geboren. De leidsters werken gemiddeld ruim zes jaar in de kinderopvang. De meeste leidsters volgden een MBO (Sociaal Pedagogisch Werk) terwijl een klein deel een HBO of wetenschappelijke opleiding volgde. Het merendeel van de groepsleidsters werkt overigens met kinderen van autochtone 'witte', hoger opgeleide ouders.

2. Theorie

Het onderzoek is gebaseerd op de idee dat de ontwikkeling een interactief proces is. Daarnaast zien we de seksuele ontwikkeling als onderdeel van de algemene ontwikkeling van kinderen. Daarbij is er een cognitief zwaartepunt bij heel jonge kinderen en een sociaal-emotioneel zwaartepunt bij wat oudere kinderen. In de seksuele ontwikkeling leren kinderen lichamelijke, intimiteit en seksualiteit in hun leven integreren door ervaringen op te doen. De seksuele ontwikkeling en seksuele opvoeding horen bij elkaar. In de opvoeding is het van belang dat opvoeders een stabiele, veilige en positieve omgeving creëren voor kinderen, waarin zij de kans krijgen om te leren, te ontwikkelen en te groeien.

3. Resultaten

De opvoeders in dit onderzoek zijn opvallend open. De indruk is dat seksualiteit onder deze opvoeders weinig beladen is. Treffend is dat een groot deel van hen aan het onderzoek mee deed vanuit een behoefte aan (meer) kennis over het onderwerp. Veel leidsters zochten hierbij óók bevestiging van de manier waarop zij kinderen op dat moment begeleiden bij de seksuele ontwikkeling.

De seksuele ontwikkeling

De opvoeders merken in dit onderzoek vaak en gevarieerd seksueel getint gedrag op bij kinderen van 0 tot 12 jaar en krijgen regelmatig vragen over seksualiteit. Beide groepen omschrijven de seksuele ontwikkeling als heel breed. De vele voorbeelden van seksueel getint gedrag van kinderen wekken de indruk dat seksualiteit vanaf zeer jong onder kinderen leeft. Opvoeders merken bovendien dagelijks tot enkele keren per week iets van het scala aan seksueel getint gedrag op.

Moeders en leidsters merken allebei het vaakst onderzoekend seksueel gedrag bij kinderen op waarbij de bewustwording van het lichaam een rol speelt. Hierbij geven zij voorbeelden van: zichzelf en elkaar

bekijken en aanraken. Vervolgens rapporteren moeders en leidsters seksueel getint spel van kinderen. Onder seksueel getint spel verstaan de opvoeders allerlei variaties van het bekende 'doktertje' spelen. Op de derde plaats is masturbatie van kinderen gerapporteerd. Daarbij zijn diverse variaties van het aanraken van de geslachtsorganen zonder en mét orgasme opgemerkt. Opvallend is dat de opvoeders ongevraagd het begrip masturbatie zélf differentieerden.

Een grote groep moeders en een wat minder grote groep leidsters krijgt vragen van kinderen. Daarbij valt op dat de vragen vaak in bepaalde periodes vaker voorkomen dan in andere omdat er bijvoorbeeld een aanleiding zoals de geboorte van een zusje of broertje voor is. Zo krijgen de moeders en leidsters het vaakst vragen over zwangerschap en geboorte. De moeders krijgen op de tweede plaats vragen over de ontwikkeling en bewustwording van het lichaam, terwijl leidsters vaak vragen over het seksuele gedrag van volwassenen krijgen. De moeders krijgen op de derde plaats vragen over seksueel gedrag van volwassenen en de leidsters over de bewustwording van het lichaam.

Concreet seksueel opvoedgedrag

De opvoeders vatten het eerder genoemde seksueel getinte gedrag en de vragen van kinderen op als onderdeel van de seksuele ontwikkeling maar vinden het tegelijkertijd lastig in te schatten wat 'gemiddeld' seksueel gedrag is op een bepaalde leeftijd. Zij lijken daarnaast niet te anticiperen op de seksuele ontwikkeling, waardoor sommige opvoeders door gedrag of vragen van kinderen 'overvallen' worden. Anderen vertellen de begeleiding van de seksuele ontwikkeling ingewikkeld te vinden omdat zij hiervoor een kader missen.

Toch probeert een grote groep opvoeders de seksuele ontwikkeling te begeleiden. Zij doen dit hoofdzakelijk door concreet en *ad hoc* te reageren op gedrag en vragen van kinderen. Zo geven zij overwegend grenzen aan bij seksueel getint gedrag van kinderen en proberen kinderen voor te lichten bij vragen. Zo corrigeren zij seksueel getint gedrag van kinderen als dit volgens hen grenzen overschrijdt. Hierbij lijkt de mening van derden over wat 'toelaatbaar' seksueel gedrag is een grotere rol te spelen dan de vrijheid van het kind zich te ontwikkelen. De voorlichting over seksualiteit heeft een open maar wat passief, afwachtend karakter. De opvoeders bevestigen het jonge kind bijvoorbeeld wel als het zelf de geslachtsdelen benoemt of iets over seksualiteit vertelt. Zij vullen de kennis van het kind echter vaak summier aan. Met kinderen vanaf 8 jaar wordt wat vaker door de opvoeders over seksualiteit gesproken. Op deze leeftijd lijken de opvoeders hierin ook soms het initiatief te nemen.

Beleving en opvoedingsondersteuning

De meeste leidsters vinden de seksuele opvoeding voor een groot deel de taak van ouders. Daarnaast willen zij zelf kinderen hierin begeleiden. De leidsters zijn echter meer dan moeders gebonden aan de mening en invloed van anderen op hun handelen. Zij zijn daarom voorzichtig en zoeken ieder voor zich naar een invulling van de seksuele opvoeding. Op de instelling ontbreekt volgens een grote groep leidsters een pedagogisch kader (beleid en/of werkwijze). Als er wel beleid is lijkt dit overwegend gericht op afspraken om gevaren van seksualiteit en 'grensoverschrijdend' seksueel gedrag van kinderen te voorkomen.

De opvoeders hebben geen dringende vragen maar twijfelen wel vaak aan de seksuele opvoeding. Een groot deel van de opvoeders heeft een vrij constante behoefte aan opvoedingsondersteuning in de vorm van een kader voor een gemiddelde seksuele ontwikkeling en hoe zij dat kunnen begeleiden.

4. Slot

De seksuele ontwikkeling van jonge kinderen lijkt voor opvoeders een gegeven. Zij vinden het belangrijk kinderen hierbij te begeleiden en doen dit ook in zekere mate. Hierbij richten zij zich vooral op de overdracht van waarden en in wat mindere mate op de overdracht van kennis. Tegelijkertijd lijken zij de seksuele opvoeding lastig te vinden en twijfelen hierover. De opvoeders hebben vooral behoefte aan een kader voor een gemiddelde seksuele ontwikkeling en de begeleiding hiervan. Opvoeders kunnen daarbij meer kennis over de seksuele ontwikkeling gebruiken. Daarnaast kunnen zij in de seksuele opvoeding terugvallen op gangbare opvoedingsvaardigheden die zij ook in de algemene opvoeding inzetten. Opvoedingsondersteuning zou dan ook gericht moeten zijn op die twee aspecten. Daarnaast pleit dit voor een emanciperend element: seksualiteit zou een open en bespreekbaar onderwerp moeten worden op meerdere plekken waar opvoeders van jonge kinderen komen.

Citaten over de seksuele opvoeding volgens moeders en leidsters:

Een moeder met een zoon van één jaar:

Soms zit mijn zoon aan mijn borsten onder de douche of raakt even de piemel van zijn vader aan. We vinden dat heel gewoon en reageren daar niet spastisch op. Dat is volgens mij het beste.

Een leidster van kinderen tot vier jaar:

Toen ik pas werkte had ik wel zoiets van 'Wat moet ik hiermee?' als die meiden met de benen wijd op de wc zaten en aan zichzelf zaten. Nu weet ik dat het 'ontdekken' is.

Een moeder van een dochter van drie jaar:

Op de opvang hoorde ik dat meisjes vingers in hun kutje stoppen. Daar schrok ik best van. Ik vind dat ik daar op een gegeven moment wel iets over moet uitleggen, maar hoe maak je dat niet beladen voor een kind?

Een leidster van kinderen tot vier jaar:

Als je in het begin de luiertop opendoet en ze grijpen naar de geslachtsorganen, dan weet ik natuurlijk wel dat ik niet hun handen weg moet trekken. Maar wat is nou wijs om wel te doen op dat moment?'

Een moeder van een zoon van negen jaar:

Laatst zat mijn zoon een keer samen met mijn dochter haar kutje zat te onderzoeken. Het was geheel vrijwillig hoor, maar toen hij er ook aan wilde zitten vond ik het iets te ver gaan.